

Azərbaycanın xalq qəhrəmanı, Məşrutə inqilabının əsas lideri Səttarxanın mübarizəsi böyük bir tarixi mərhələdir. Səttarxanın qəhrəmanlığından, verdiyi mücadilədən, silahdaşlarından, qələbələrindən, Məhəmmədəli şah dik-taturasına qarşı mübarizəsindən çox yazılıb, çox danışılıb. Azərbaycanın o tayında da, bu tayında da Səttarxanın hünəri xalqımızın qürur ünvanlarından biridir.

"Məşrutəni boğmaq istəyənlərin içində Yefrem də, onun ətrafındakı digər daşnaklar da vardı"

"Arazi ayıra bilmədilər, Kürle doyura bilmədilər" rubrikasında yaddaşlarımızda özünə dərin izlər salan xalq qəhrəmanı Səttarxanın şah adamları tərəfindən qəfil pusquya salınması, ağır yaralanması və bütün bu xəyanətlərin ermənilərin əli ilə olduğu barədə danışacağıq.

20 oktyabr 1868-ci ildə Təbrizdə (bəzi mənbələrdə Qaradağda) doğulan Səttarxan gənc yaşlarında şah rejiminə qarşı mübarizə aparən rəhbərlərdən birini gizlətdiklərinə görə qardaşı İsmayıl ilə birlikdə həbs olunur. Onun bioqrafiyasını yazan tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, özü üç aylıq həbs olunsada, qardaşı edam edilir. 1888-ci ildə yənidən həbs olunaraq Ərdəbil-də yerləşən Narın qalaya yerləşdirilir. İki il həbsdə olduqdan sonra orda tanış olduğu şəxs köməkçisi ilə həbsdən qaçır və bir müddət şahsevən tayfaları ilə birgə yaşayır.

1908-ci ildə Məhəmməli şah Qacar Tehrandə çevriliş edib Şura Məclisini topa tutduqdan sonra Təbrizi də ələ keçirməyə çalışır. Təbrizdəki bütün məhəllələr ağ bayraq qaldıraraq təslim olsalar da, Səttarxanın əlində olan Əmir-qız məhəlləsi təslim olmur. Nəticədə güc yənidən məşrutəçilərin əlinə keçir və bütün məhəllələr şah qüvvələrindən təmizlənir. Bu qalibiyyətindən sonra Səttarxana Azərbaycanın əyalət əncüməni tərəfindən "Sərdari-millî" ləqəbi verilir.

1910-cu il mart ayının 6-da Səttarxan silahdaşı Bağırxanla birlikdə 300 nəfər fə dai ilə Tehrana yola düşür. 1910-cu ilin 7 avqustunda şah qoşunları və daşnak Yefrem Davidyansın başçılığı etdiyi polis qüvvələri gecə xaincəsinə Atabəy parkına hücum edirlər, Səttarxanın qüvvələrini mühasirəyə alaraq tərkisilah etməyə cəhd göstərir. Baş verən silahlı qarşıdurmada Səttarxan ayağından yaralanır. Aldığı güllə yarasin-

dan sonra əsir düşən Səttarxana Təbrizə geri dönməyə icazə verilmir. Aldığı yaraya görə uzun müddət yataq xəstəsi olan Səttarxan 1914-cü il noyabrın 16-da Tehrandə dünyasını dəyişir.

Mənbələrə görə, daşnak Yefrem Davidyans əvvəllər Səttarxanın qüvvələri ilə birgə şah rejiminə qarşı mübarizə aparıb. Amma satılmaq, yoldaşı ələ vermək, çörək kəsdiyi adama xəyanət etmək ermənilərin əbədi xasiyyəti olduğu üçün daşnak Yefrem də bu yolu tutub və Səttarxanı satıb. Əlbəttə, Yefrem bir neçə yerə işlədiyi də istisna deyil.

Səttarxanın ölümündə erməni izinin olması təəccüblü deyil, çünki bu toplum həmişə bizim qəhrəmanlarımızı kürəyindən vurub.

AMEA-nın Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, fəlsəfə doktoru, BAO sədrinin müavini, siyasi şərhçi Faiq Ələkbərli "Bakı-Xəbər"ə bildirdi ki, 1907-ci ildə Müzəfərəddin şah Qacar vəfat etdi, amma o, ölümündən əvvəl Qacar dövlətində Məşrutə elan etdi. "Onun yerinə şah olan Məhəmmədəli şah Qacar Qacarlarda Məşrutə elan olunmasına və parlamentin yaranmasına heç də isti yanaşmırdı. Bu səbəbdən də 1907-ci ilin yayında Məhəmmədəli şah Qacar öz ətrafındakı qüvvələrlə birgə Məşrutəyə, parlamentin yaranmasına qarşı çıxdı. Nəticədə də Təbrizdə Məşrutəni, yaxud parlamentli dövləti qorumaq adı ilə bir hərəkət başladı. Həmin dövrdə daşnak Yefrem Davidyans və onun ətrafındakı özü kimi daşnak ermənilər də uydurma ideyalar ətrafında birləşmişdilər, onlar Məşrutədən uzaq idilər. Məhəmmədəli şah Qacar Məşrutə əleyhdarlığına qol qoyduğu dövrdə Yefrem də Tehrandə mürtəce qüvvələrin tərəfində idi. Məşrutəni boğmaq istəyənlərin içində Yefrem də, onun ətrafındakı digər daş-

Şok fakt - Cənubi Azərbaycan qəhrəmanı Səttarxan da erməni əli ilə məhv edilib..

Faiq Ələkbərli: "Polisin başına keçən Yefrem və onun dəstəsi Səttarxanın qonaqladığı Atabəy parkını atəşə tuturlar"

naklar da vardı. 1909-cu ilə, yəni Məhəmmədəli şah Qacar devrilənə qədər Yefrem də, Bəxtiyarilər də, Liyaxovlar da onun yanında durub, Məşrutəyə qarşı olublar. O cümlədən də onlar Məşrutə liderləri olan Səttarxana və Bağırxana qarşı idilər. Səttarxanın, Bağırxanın mücadilələrinə qarşı olanlar və Məhəmmədəli şahın yanında yer alanlar sonra mövqələrini dəyişdilər, o cümlədən də Yefrem. Yəni 11-12 yaşlı Əhməd Şah Qacar ingilsilərin köməyi ilə hakimiyyətə gətiriləndə (ruslar da bundan pay qoparmaq istəyirdilər-F.Ə) o zaman Rusiyaya bağlı olan kazak alayının başçısı Liyaxov, Yefrem və başqaları mövqələrini dəyişdilər. Yəni bunlar artıq özlərini Məşrutənin "müdafieçisi" kimi təqdim edirdilər, Məşrutə tərəfdarı kimi çıxış edirdilər. Təbii bu, görüntü xarakteri daşıyırdı. O zaman Tehrandə olan milli ideoloqumuz, mütəffəkimiz Məhəmməd Əmin Rəsulzadə də bununla bağlı məqalə yazıb. O yazırdı ki, dünənə qədər yefremlər, liyaxovlar Məhəmmədəli Şah Qacarın yanında Məşrutəyə qarşı idilər, amma indi bunlar Məşrutəpərəst, Məşrutə tərəfdarları olublar. Qeyd edim ki, Azərbaycan Milli Hökumətinin sonralar rəhbəri olan Seyid Cəfər Pişəvəri də bu məsələyə toxunurdu".

Yefrem və başqalarının daim Səttarxana, Bağırxana düşmən münasibət bəslədiyini deyən F.Ələkbərlinin sözlərinə görə, Səttarxan və Bağırxan Təbrizdən Tehrana dəvət olunublar. "Bir vaxt özlərini Məşrutə tərəfdarı kimi göstərən Yefremlər, Bəxtiyarilər, Liyaxovlar Səttarxanı, Bağırxanı düşmən kimi qələmə verdilər. Onların Tehrandə əminamanlığına zəmanət verilmişdi.

Ancaq Səttarxan və Bağırxan Tehrana getdikdən sonra heç də verilən vədlər yerinə yetirilmir. Polisin başına keçən Yefrem və onun dəstəsi Səttarxanın qonaqladığı Atabəy parkını atəşə tutur. Daşnak Yefremnin niyyəti Səttarxanın həyatına son qoymaq olub, amma onun həyata keçirdiyi polis basqını nəticəsində Sərdari-millî ağır yaralanıb, sonra bu yara nəticəsində vəfat edib"-deyə F.Ələkbərli vurğuladı.

İradə SARIYEVA